

ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ, ПОЛІТОЛОГІЯ

О.О. Гернего*

ДОМІНУЮЧА РОЛЬ ДІАЛЕКТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ У ФОРМУВАННІ БІНАРНОГО КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО СУБ'ЄКТА ЯК ДЖЕРЕЛА САМОРОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

*Діалектика є осягнення суперечностей
у їх єдності.*

Г.В.Ф. Гегель

В історії людства і в наш час існувало та продовжує існувати велика кількість різноманітних за змістом, формою, суттю, метою політичних, філософських, етичних, правових, економічних течій, вчень, концепцій, які в основному з протилежних позицій однобічно розуміють та інтерпретують поняття, сенс, місце та роль соціальних факторів в системі суспільних відносин. Незважаючи на розбіжності, всі вони в певною мірою виконують соціальне замовлення пануючої ідеології. Причиною такої позиції є метафізичне розуміння соціальних явищ і процесів. На нашу думку, розвиток суспільства є суперечливим і дуже складним процесом, який складається з двох протилежних тенденцій: прогресивної та регресивної. Якщо в суспільстві домінує діалектична концепція розвитку, то вона сприяє провідній ролі прогресивної тенденції. І навпаки, коли вузькогрупові, тобто олігархічні інтереси, або інтереси деградуючого класу блокують та ігнорують інтереси прогресивних сил, у суспільстві вже домінує метафізична концепція розвитку. Таким чином, регресивна тенденція панує над прогресивною. В результаті соціальні протиріччя становляться антагоністичними, а розвиток суспільства непередбаченим. У цьому випадку порушується сам принцип соціальної справедливості.

Щоб цього не сталося, слід виявити перевагу нової домінуючої парадигми над попередньою і визначити орієнтири, принципи й цінності цієї нової парадигми як методологічної основи соціального пізнання.

“Стара парадигма побудована на ідеях класичної механіки, може служити фундаментом лише для такої системи організації повсякденного досвіду, яка є корисною, але спрощеною. Нова

парадигма принципово відрізняється від неї, по-перше, тим, що в центрі уваги дослідника не об'єкти, а взаємодія між ними. Друга нова сутнісна характеристика сучасної парадигми полягає у зміщенні акценту зі стану на процес та спрямованість часу й необоротність змін. Іншими словами, якщо стара парадигма була метафізичною (антидіалектичною), то нова містить основні принципи діалектики — принцип взаємозв'язку і принцип розвитку. Джерело розвитку діалектика вбачає в єдності та взаємодії протилежностей¹.

Слід відзначити, що актуальною проблемою як у минулому, так і в умовах сьогодення, залишається проблема вибору з багатьох варіантів найбільш оптимального шляху розвитку окремих країн та людства в цілому. Особливої уваги вимагає новий підхід до вивчення основного джерела саморозвитку суспільства та її суб'єктів і водночас носіїв. У нашому розумінні тільки творче використання в умовах сьогодення діалектичної концепції розвитку та відповідного діалектичного методу сприяє активізації та успішному функціонуванню джерела саморозвитку суспільства. Спроби деяких авторів витіснити діалектику іншими концепціями і методами є безпідставними, суб'єктивістськими і безперспективними, бо діалектика є великим і цінним надбанням світової філософської думки.

В історії світової філософії діалектичну концепцію розвитку розробляли такі видатні мислителі, як Геракліт, Платон, Аристотель, Г.В. Лейбніц, представники німецької класичної філософії, особливо Г.В.Ф. Гегель. Слідом за Гегелем діалектику як загальну філософську методологію, але вже з позиції матеріалізму, всебічно обґрунтували К. Маркс і Ф. Енгельс.

В другій половині XIX і в XX століттях у розвиток діалектичної концепції чималий внесок зробили у своїх працях представники "філософії життя" (А. Бергсон, В. Дільтей), феноменології (Е. Гуссерль), екзистенціалізму (С. Кіркегор, М. Гайдеггер, К. Ясперс), герменевтики (Х.Г. Гадамер), "неомарксизму" (Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромм, Ю. Габермас та ін.). У наш час особливу увагу привертають твори видатних діячів ідеалістичної і релігійної філософської думки Росії: М. Лоського, М. Бердяєва, П. Флоренського, С. Булгакова та ін., які використовували діалектику з позицій ідеї космізму, зокрема філософії "всеєдності" В. Соловйова. В руслі софійного способу мислення розробляли діалектичні ідеї видатні українські філософи Г. Сковорода, П. Юркевич та ін. З позицій еволюціоністської теорії розвитку розумів діалектику І. Франко.

Серед сучасних досліджень проблем діалектики в Україні і Росії слід відзначити праці таких відомих філософів як П. Копнина, М. Бахтіна, Е. Ільєнкова, В. Шинкарука, М. Злотоїної, М. Булатова, М. Поповича, В. Іванова, С. Кримського, В. Табачковського й багатьох інших.

Автори цих досліджень для поглиблення творчого розуміння діалектики як загальнофілософської методології взяли за основу принцип діяльності, який охоплює найістотніше в людині — її свободу, тобто здатність вільно здійснювати свій вибір і створювати свій людський світ, що відповідає її цінностям. Таким чином, поняття "діяльність" є глибшим від понять "виробництво", "праця", "практика". Принцип діяльності сприяє можливості зрозуміти діалектичну концепцію розвитку на новому якісному рівні, нетрадиційному для догматизму.

У зв'язку з цим В.І. Шинкарук констатує: "Розгляд діалектичних суперечностей людського буття, тобто діяльності, ставить у центр уваги розуміння об'єктивних процесів як єдності суперечливих тенденцій і заснованих на боротьбі цих тенденцій альтернативних можливостей. Суб'єкт діяльності має обрати і реалізувати одну з них. У цьому виборі — свобода та відповідальність, його велич і обмеженість"².

¹ Філософія права: Навчальний посібник / За заг. ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. — К., 2000. — С. 11-12.

² Шинкарук В.І. Діалектика: традиційний та нові підходи // Вибрані твори у 3 томах. Том 2. — К., 2003. — С. 494.

Значним досягненням сучасної філософії та природознавчих наук є створення синергетичної картини світу. В її основі лежить відкритий І. Пригожиним новий принцип — “порядок через флуктуації”. Виявилося, що системи, в яких відбуваються процеси дисипації (втрати енергії), далекі від стану рівноваги, завдяки флуктуаціям можуть самоорганізуватися, народжувати структури, що мають нерівноважний характер, але, всупереч цьому, є стійкими. Причому флуктуації можуть бути відносно слабкими. Відомий український філософ В.І. Шинкарук зазначав, що “виникнення синергетики в системі новітнього природознавства і поширення її принципів у вигляді теорії самоорганізації систем на Всесвіт зумовило становлення глибинної єдності і навіть тотожності діалектичних закономірностей розвитку природи, Всесвіту і людського суспільства... У зв'язку з цим стає помітною тенденція застосовувати принципи теорії самоорганізації систем (синергетики) до суспільствознавства”³.

Таким чином, до нової парадигми науки ввійшло розроблене представниками синергетики дуже важливе положення про те, що діалектичні суперечності є наслідком відкритості та нерівноважності систем, які слід розглядати як найглибше джерело розвитку.

Таким чином, у філософському розумінні синергетика є близькою до діалектики, тому що, по-перше, визнає саморух і саморозвиток властивістю всієї матерії, по-друге, синергетика визнає якісні стрибки і підкреслює їх роль у розвитку систем (вони описуються, зокрема, математичною “теорією катастроф” Р. Тома), по-третє, синергетика, як і діалектика визнає незворотність усіх реальних процесів, по-четверте, діалектична і синергетична концепції, визнають єдність і взаємоперехід необхідності та випадковості, а також єдність причинних і не причинних форм зв'язку явищ і, по-п'яте, діалектика та синергетика разом прагнуть відобразити дійсність у всій її повноті, а не тільки в рамках ідеалізації (у діалектиці це називається принципом конкретності істини).

У зв'язку з цим необхідно подолати догматизоване тоталітарною ідеологією розуміння діалектичної концепції розвитку і відповідного методу. Слід нагадати, що догматизм — це один із різновидів метафізичної концепції розвитку, яка в дійсності домінувала над діалектичною. Як це не парадоксально, але догматики-ідеологи вважали себе діалектиками, а в практичній діяльності використовували метафізичні форми і методи, які блокували діалектичну концепцію розвитку.

На думку В.І. Шинкарука, ілюзорним є уявлення про підпорядкованість суспільного розвитку об'єктивним законам, що нібито діють із “природноісторичною необхідністю”. В історії завжди те, що сталося, зрештою, могло і не статися, статися могло інше. Закони суспільного буття за своєю суттю є законами свободи⁴. Далі він підкреслює, що “... марксистсько-ленінський погляд на діалектичні суперечності пов'язаний із інтерпретацією їх як рушіїв об'єктивного, незалежного від людей “природноісторичного” розвитку людства, переходу від однієї формації до іншої”. Це за радянських часів зрештою призвело до розробки ідеологічної концепції двох типів суперечностей: антагоністичних і неантагоністичних, — концепції за якою антагоністичні суперечності рухають розвиток суспільства, заснованого на приватній власності, а неантагоністичні — розвиток соціалістичного суспільства. Реальна практика жорстоко й навіть криваво спростувала ці метафізичні ідеологічні утопії”⁵.

В той же час, виходячи з принципу історизму, без якого неможливий принцип об'єктивності, слід визначити, що дослідження проблем діалектики як в руслі марксизму, так і за його межами містять значні досягнення, які потрібно врахувати. Вони вимагають як критичної оцінки та осмислення, так й об'єктивного аналізу суспільних явищ і процесів із метою подальшого розвитку діалектичної концепції в умовах сьогодення. Однією з важливих проблем сучасності є проблема

³ Там само. — С. 495.

⁴ Там само. — С. 493-494.

⁵ Там само. — С. 494.

творчого тлумачення сутності та типів суспільних протиріч, зорієнтована на загальнолюдські цінності, а також відмова від догматизованого з вузько класових позицій їх розуміння, як це було раніше. В той же час слід подолати іншу крайність: спробу відмовитись від діалектичної концепції розвитку й відповідного методу та замінити її, наприклад, синергетикою. Такий підхід теж є метафізичним, тобто однобічним і суб'єктивістським. Виходячи з принципу об'єктивності, мова повинна йти не про відмову від діалектики, а про її творчий розвиток і правильне застосування. Необхідно відмовитись від метафізичного підходу до розуміння і втілення в дійсність принципів, законів та категорії діалектичної концепції розвитку.

У цьому зв'язку є необхідність проаналізувати сутність та основні типи соціальних протиріч у їх діалектичному розумінні, які постійно діють як в різних сферах, так і в суспільстві в цілому. В сучасній філософсько-правовій літературі стосовно аналізу типології суспільних суперечностей, зокрема соціально-правових є певні досягнення. У даному випадку особлива увага звертається на визначення протиріч як універсальної структури, що є основною для виділення низки головних конкретних типів. Своєрідність цих типів визначається насамперед характером взаємодії протилежних сторін різноманітних суспільних суперечностей.

У цьому напрямку автори підручника з філософії права обґрунтовано проаналізували з позицій принципу об'єктивності наступні основні типи протиріч: антагоністичні, антагональні та агональні. На їх думку, перший тип протиріччя, антагоністичний, полягає в тому, що в ньому переважає прагнення сторін до взаємозаперечення. Соціальні відносини, підпорядковані принципу взаємної негідності, мають переважно дестабілізуючий вплив на суспільний організм, підривають його життєздатність, руйнують його зсередини, призводять до саморозпаду. Суб'єкти цих відносин обирають із ряду об'єктивно існуючих можливостей соціальної взаємодії передовсім боротьбу. У результаті вони виявляються пов'язаними залежностями негативно-деструктивного характеру.

Особливість другого типу протиріччя (антагонального) полягає у тому, що протилежності тут не прагнуть до взаємозаперечення, а надають перевагу рівномірним відносинам, компромісам, домовленостям, що дозволяли б їм із обоюдною вигодою користуватися перевагами "мирного співіснування". Подібні соціальні відносини мають переважно конструктивний характер і виступають як системотворчий чинник, що формує доцільні і продуктивні зв'язки між суб'єктами. Антагональні відношення стабілізують соціальну систему, підвищують міру впорядкованості її структур і ступінь функціональності її підрозділів.

І нарешті, у третьому типі відношень, агональному, взаємодія сторін має на меті обоюдно позитивні трансформації, що ведуть до глибокого, взаємопроникаючого єднання сторін, а з ним і до зростаючої міри гармонійності того цілого, до якого належать обидві протилежності. Протиріччя такого роду націлені своїми функціональними векторами на перетворення соціальних організмів не просто в структурно упорядковані, внутрішньо врівноважені системи, але в гармонійні цілісності, у яких розмірність частин досягла б рівня найвищого оптимуму, а самі цілісності наблизилися б до досконалості за своїми якістьми⁶.

В умовах суперечливого й нерівномірного переходу людства від індустріального суспільства до постіндустріального, ускладнення соціальних відносин, загострення його глобальних проблем, що є характерними рисами сучасної епохи, стає зрозумілим, що вирішення суспільних суперечностей із позицій антагоністичного протистояння класів, соціальних груп, держав тощо є дуже небезпечним для всього людства і тому не відповідає реаліям сьогодення. Протиріччя антагонального та агонального типів, які в наш час є домінуючими і правомірними, якщо не доводити їх до крайнощів протиріч антагоністичного характеру, можуть бути вирішені за умови

⁶ Бачинин В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: Підручник для юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. — К., 2003. — С. 70.

наявності в соціальних структурах розвинутих демократичних країн культурно-історичних суб'єктів, конструктивна діяльність яких більш всього відповідає загальнолюдським цінностям людства і ґрунтується на взаєморозумінні й повазі як власних національних інтересів, так й інтересів інших країн. Саме культурно-історичні суб'єкти більш всього зацікавлені у цивілізованому вирішенні суспільних суперечностей антагонального та агонального типів. Іншого шляху немає!

На наш погляд, основним джерелом саморозвитку сучасного суспільства в країнах СНД, особливо в Україні, Росії, Білорусії, повинен стати бінарний культурно-історичний суб'єкт, тобто наявність у соціальній структурі двох діалектично взаємодіючих культурно-історичних суб'єктів за умовою домінуючої ролі найбільш динамічного одного із них у залежності від ситуації.

Тут є необхідність розглянути загальне поняття “культурно-історичний суб'єкт”, а потім більш конкретно проаналізувати з позицій діалектики поняття “бінарний культурно-історичний суб'єкт”.

Накопичений досвід розвинутих демократичних країн свідчить, що основною рушійною силою в минулому і в сучасних умовах є сформований у соціальній структурі суспільства основний спочатку клас, домінуючий над іншими класами і соціальними групами, який можна називати культурно-історичним суб'єктом. На нашу думку, “культурно-історичний суб'єкт — це продукт соціальної структури суспільства, який досяг зрілого стану, усвідомив свої корінні інтереси як клас для себе і водночас своєю діяльністю утворює сприятливі умови для реалізації як власних інтересів, так й об'єктивно відповідає національним інтересам своєї країни. Цей клас має здатність своєчасно виявити і з найменшими витратами вирішувати суперечності в основних сферах життєдіяльності суспільства”⁷. Тут слід мати на увазі, що на першому етапі свого розвитку цей культурно-історичний суб'єкт в основному виконує свою історичну місію, але логіка його розвитку така, що він з часом прагне підкорити своїм власним інтересам інтереси інших класів, соціальних груп і верств суспільства і, таким чином, суттєво впливає на органи державної влади і на політичний курс своєї держави в цілому. Такий стан є дуже небезпечним для країн і може призвести до створення в суспільстві протиріччя антагоністичного характеру. Звісно, антагоністичні протиріччя в суспільстві є джерелом загострення конфліктної ситуації, яка може перетворитися в конфлікт між інтересами панівного класу та інтересами інших класів і соціальних груп, що, зрештою, може привести до соціального вибуху в формі революції, громадської війни і т.д., який руйнує все на своєму шляху.

Для виходу з такого дуже невизначеного і нестабільного становища, що є характерною рисою еkleктичного суспільства, в наших умовах необхідно державі, яка повинна стати соціальною, взяти на себе основну відповідальність за створення сприятливих умов для формування бінарного культурно-історичного суб'єкта, здатного гідно виконати свою історичну місію. У цьому складному і суперечливому процесі політикам слід відмовитись від власних амбіцій, врахувати інтереси прогресивних груп і верств населення і втілювати в життєдіяльність суспільства реалістичний підхід у вирішенні різноманітних соціальних проблем, що відповідає принципам гуманізму, справедливості та об'єктивності.

В розвинутих країнах бінарний культурно-історичний суб'єкт в основному вже сформувався в формі діалектичної взаємодії класу приватних власників і середнього класу, які досягли зрілого рівня, здатні вирішувати в правовому полі суперечності між собою та іншими соціальними групами в системі суспільних відносин. Таким чином, у цих країнах створено джерело суспільного розвитку, що відповідає діалектичній концепції розвитку. В той же час в Україні, Росії та інших країнах

⁷ Гернего О.О. Проблема втілення принципу соціальної справедливості в систему суспільних відносин (соціально-філософські аспекти) // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Науковий часопис. — 2002. — № 3. — С. 28.

СНД основною проблемою є, по-перше, несформованість бінарного культурно-історичного суб'єкта, і, по-друге, наявність у системі суспільних відносин багаточисельних олігархічних груп, які блокують саморозвиток суспільства в цілому, що відповідає метафізичній концепції розвитку, а це вже дуже небезпечно, оскільки подальший розвиток цих держав стає досить непередбаченим.

Щоб цього не трапилось, щоб панівний клас не перетворився в олігархію, яка різними засобами свої вузькогрупові інтереси видає за національні, створює умови для загострення антагоністичних протиріч, необхідна поява в соціальній структурі суспільства іншого культурно-історичного суб'єкта, здатного обмежити прагнення панівного класу, тобто першого культурно-історичного суб'єкта, до монополії на владу, власність та істину. Історичний досвід розвинутих держав промислової демократії свідчить, що такою силою виступає середній клас, який забезпечує економічну, соціальну, політичну і правову стабільність у країні.

У сучасному суспільстві, як вірно стверджує Т.І. Лучко, середній клас є домінуючою соціальною групою, бо питомо вага малоімущих і надбагатих громадян у системі соціальної стратифікації незначна. Середній клас забезпечує ефективне функціонування ринкового господарства та соціальну орієнтацію економічного розвитку, сприяє формуванню фінансової основи діяльності державної та місцевої влади. Він є основним платником податків, створює масовий попит на внутрішньому ринку, забезпечує інвестиційний потенціал країни. Середній клас є основним носієм інтелектуального та соціального капіталу. Середній клас реалізує в суспільстві функції соціального контролю за владними структурами та представниками великого бізнесу, що впливає на співвідношення приватних та соціальних затрат і вигід⁸. Цю цікаву думку можна доповнити наступним визначенням: "Середній клас — це, перш за все, високопродуктивний і високоінформований, ініціативний і винахідливий робітник, це завжди інноваційний тип особистості. Саме тому інноваційний тип особистості стає суб'єктом технологічної модернізації і політичної демократизації. Представники інноваційного соціального типу особистості знаходяться в найбільш кваліфікованих верствах робітників, селянства, інтелігенції. Без нього демократизація не відбудеться. Питання полягає в тому чи буде він затиснутий між бюрократизмом верхів і задрістю низів або отримає соціальний простір для свого розвитку? В сучасній Україні — це багаточисельна група, яка охоплює приблизно 9 % населення"⁹.

Таким чином, середній клас в Україні, на превеликий жаль, значно поступається за своєю чисельністю розвинутих країнам. Наприклад, у соціальній структурі Швеції доля середнього класу складає 80 % населення. Також український середній клас ще не досяг достатнього рівня самоорганізації, саморозвитку і усвідомлення своїх інтересів, тобто він ще не сформувався як культурно-історичний суб'єкт. У цьому зв'язку можна погодитися з думкою Т.І. Лучко, що в структурі транзитивного суспільства немає такого середнього класу, який за сукупністю вказаних ознак відповідав би розвиненому середньому класу. Можна говорити про наявність потенційного середнього класу, який за певних умов, зможе трансформуватися в ефективний середній клас. Саме із урахуванням інтересів цього прошарку суспільства і слід проводити подальші реформи в країні¹⁰.

Перехід від індустріального до постіндустріального суспільства зумовлює потребу у соціальній державі, яка бере на себе основну відповідальність за стан справ у соціальній сфері, за втілення принципу соціальної справедливості і, насамперед, за створення необхідних умов для формування бінарного культурно-історичного суб'єкта в соціальній структурі, який є основним джерелом розвитку суспільства в цілому й головним чинником домінування діалектичної концепції

⁸ Лучко Т.І. Економічні основи формування середнього класу в країні ринкової трансформації: Автореферат дис. ... к.е.н. / 08.01.01. — Харків, 2005. — С. 5.

⁹ Социология. Наука об обществе. Учебное пособие / Под общ. ред. В.П. Андрушко, Н.Н. Горлача. — Харьков, 1996. — С. 291.

¹⁰ Лучко Т.І. Цит. праця. — С. 6.

над метафізичною. Для успішного виконання своєї історичної місії соціальна держава за умови підтримки її діяльності у цьому напрямку найбільш впливовими політичними партіями соціал-реформаторської орієнтації і прогресивними представниками всіх класів, соціальних груп та верств населення, повинна з позицій принципу об'єктивності здійснювати ефективний контроль за діяльністю державних органів, структур, посадових осіб різних рівнів, а також нейтралізувати діяльність екстремістських організацій та їх лідерів, корумпованих службовців на основі дії правової законності, яка відповідає принципу соціальної справедливості.

На думку П.К. Гончарова, "...соціальна держава являє собою особливий тип високорозвинутої держави, в якій забезпечується високий рівень соціального захисту всіх громадян за допомогою активної діяльності держави з регулювання соціальної, економічної та інших сфер життєдіяльності суспільства, встановленню у ньому соціальної справедливості і солідарності. Соціальна держава виражає високий рівень зближення цілей і гармонізації державних інститутів і суспільства"¹¹. Далі він акцентує увагу та те, що з метою втілення принципу соціальної справедливості "... державі необхідно взяти під жорсткий контроль ситуацію із соціально-майновим розмежуванням у суспільстві, як, наприклад, у Швеції, де співвідношення 10 % найбагатших і 10 % найбідніших складає 1:4"¹².

Саме соціальна держава повинна створювати необхідні умови для подолання існуючих проблем у цій сфері і втілювати в життєдіяльність українського суспільства відповідний реалізм політичний курс.

Стосовно перспектив формування бінарного культурно-історичного суб'єкта в сучасних умовах, без якого неможливо втілення принципу соціальної справедливості і створення громадянського суспільства в Україні, необхідно визначити домінуючу роль середнього класу у його стосунках із класом приватних власників, тобто буржуазії. Тут слід мати на увазі, що в сучасних умовах країн ринкової трансформації, до яких належить Україна, обидва класи, ще не досягли зрілого рівня розвитку. В той же час в умовах переходу до інформаційного суспільства і поглиблення соціальної диференціації, яка зумовлена наслідками науково-технічної революції і водночас переходом до соціально-орієнтованої ринкової економіки, домінуючою силою у цих стосунках повинен стати середній клас. На нашу думку, поняття "середній клас" у сучасних умовах є аморфним, нечітко визначеним і тому є необхідність його конкретизувати і далі називати "клас асоційованих фахівців (спеціалістів)", під яким слід розуміти як найбільш активну, творчу, освічену і досить чисельну частину населення. Цей клас складається з найкращих представників усіх соціальних груп і верств, крім класу буржуазії, оскільки основним критерієм цього класу є приватна власність на засоби виробництва. У цьому зв'язку можна виділити наступні критерії належності до класу асоційованих фахівців, здатного в перспективі виконувати роль основного культурного суб'єкта в соціальній структурі українського суспільства: по-перше, наявність інтелектуальної власності, тобто власності на знання та інформацію, яку він ефективно використовує у власних інтересах, а також в інтересах колективу, регіону суспільства в цілому; по-друге, досягнення високого рівня загальної і професійної культури; по-третє, усвідомлення своїх інтересів, вміння їх захистити й водночас повага до інтересів інших людей, колективів, соціальних груп, спільностей, держави тощо, тобто прагнення до узгодження різноманітних суспільних інтересів; по-четверте, активна життєва позиція, яка відповідає принципам гуманізму й солідарності; по-п'яте, основним джерелом доходів є заробітна плата або продукти безпосередньої

¹¹ Гончаров П.К. Национальная доктрина возрождения и оптимальная модель политической системы как концептуальная основа реформирования России // Вестник Московского университета. — Серия 18. — Социология и политология. — 2000. — № 3. — С. 10.

¹² Там само. — С. 12.

праці, які здатні забезпечити гідний і досить високий життєвий рівень, задовольнити основні матеріальні і духовні потреби представників цього класу.

Тільки за наявності даних критеріїв клас фахівців може в майбутньому, будемо сподіватися, недалекому, стати дійсно асоційованим й визначитися як основний клас, тобто культурно-історичний суб'єкт, у соціальній структурі українського суспільства та як головний носій соціальної справедливості. Цей клас буде найбільш впливовою силою в системі бінарного культурно-історичного суб'єкта як основного джерела саморозвитку суспільства і надійним гарантом соціальної стабільності в країні, в якій він за своєю природою більш всього зацікавлений. У процесі саморозвитку суспільства обов'язково буде домінувати прогресивна тенденція над регресивною за умови діалектичної взаємодії класу асоційованих фахівців як основного культурно-історичного суб'єкта, в першу чергу, з класом приватних власників, а також із іншими соціальними групами й верствами населення.

На нашу думку, бінарний культурно-історичний суб'єкт за своєю суттю є механізм діалектичної взаємодії основних інтересів двох культурно-історичних суб'єктів, які здатні відстоювати власні інтереси, поважати при цьому інтереси іншої сторони; вирішувати з найменшими витратами і в цивілізованих формах суспільні протиріччя антагонального та агонального типів, тобто виступає джерелом саморозвитку суспільства в цілому. Створення бінарного культурно-історичного суб'єкта сприятимуть втіленню в життєдіяльність суспільства принципу соціальної справедливості і гарантуватимуть його безпеку від соціальних конфліктів у формі антагоністичних протиріч. Слід також мати на увазі, що залежно від ситуації домінуюча роль у процесі боротьби за владу і вплив у суспільстві може належати найбільш динамічному культурно-історичному суб'єкту, яким повинен стати в перспективі клас асоційованих фахівців. Тільки соціальна держава здатна створити сприятливі умови для перетворення потенційного досі в умовах сьогодення класу асоційованих фахівців, в ефективно діючий клас, а також створення на цій основі бінарного культурно-історичного суб'єкта як основного успішно функціонуючого джерела саморозвитку суспільства.

